

ŽALVARIO AMŽIAUS MEDŽIAGA IŠ VISĖTIŠKIŲ PILKAPYNO IR JO APLINKOS

DŽIUGAS BRAZAITIS

Pereinamasis laikotarpis iš neolito į žalvario amžių Rytų Lietuvoje yra vienas iš sudėtingiausių ir prieštaringiausiai vertinamų Lietuvos archeologijoje. Būtent šiuo laikotarpiu įvyko tokie svarbūs visuomenės gyvenimo pokyčiai, kaip galutinis perėjimas prie gamybinio ūkio ir metalinių įrankių atsiradimas. Be abejo, šie įvykiai sąlygojo dinamiškus pasikeitimus archeologinėje medžiagoje ir nulėmė vietinių neolitinių archeologinių kultūrų sunykimą ir metalo laikotarpio kultūros formavimąsi. Šiuo pereinamuoju laikotarpiu Rytų Lietuvoje pasirodė Virvelinės keramikos kultūros gyventojų grupės, kurios daugiau ar mažiau taip pat dalyvavo Žalvario amžiaus kultūros susidarymo procese. Virvelinės keramikos kultūros įtaka minėtiems procesams aptariamojo laikotarpio tyrinėtojų darbuose vertinama skirtingai, iš dalies ir dėl palyginti menkos šaltinių bazės. Dėl šios priežasties kiekvienas Rytų Lietuvos paminklas su virveline keramika yra labai reikšmingas sprendžiant klausimus, susijusius su istoriniais procesais, vykusiais II tūkstantmetyje pr. Kr. Vienas tokių paminklų yra Visėtiškių pilkapynas (Anykščių r.).

Visėtiškių pilkapyną 1985–1988 metais kasinėjo V. Kazakevičius. Pilkapių sampiluose buvo rasta nemažai keramikos, puoštos duobutėmis, įspaudėliais ir virveliniu ornamentu, taip pat titnago dirbinių. Keramika su virveliniu ornamentu buvo priskirta Virvelinės keramikos kultūrai, o šukės su duobučių ornamentu interpretuotos kaip Šukinės-duobelinės keramikos kultūros palikimas. Atidžiau patyrinėjus Visėtiškių keramiką, paaiškėjo, kad jos ornamentika ir kai kurios morfologinės ypatybės yra neįprastos iki šiol žinomai Lietuvos archeologinei medžiagai. Nebuvo aišku ir kokiomis aplinkybėmis keramika pateko į pilkapių sampilus, todėl 1999 metais pilkapyno aplinkoje T. Ostrauskas atliko nedidelės apimties žvalgomuosius kasinėjimus (Brazaitis, Ostrauskas, 2000). Šio straipsnio tikslas yra paskelbti Visėtiškių pilkapyno keramikos ir titnago radinius, nustatyti jų chronologiją ir kultūrinę priklausomybę, taip pat aptarti aplinkybes, kuriomis radiniai galėjo pakliūti į pilkapių sampilus.

Visėtiškių pilkapynas, įrengtas terasos kyšulyje, apribotame Jaros ir Aluotės upių slėnių, yra archeologiškai turtingame Jaros ežero mikroregione. Akmens amžiaus paminklus prie Jaros upės ištakų yra kasinėjęs A. Girininkas (Girininkas, 1977, 1978). Jaros 1-ojoje gyvenvietėje jis aptiko kultūrinį sluoksnį su narviška ir virveline keramika, Jaros 2-ojoje – tik su narviška keramika. Žvalgydamas Jaros ežero apylinkes, jis rado ir daugiau akmens amžiaus gyvenviečių pėdsakų. Šurfe prie Visėtiškių pilkapyno, ant pat terasos kyšulio rago, buvo rasta degintinių kauliukų. Jaros slėnyje buvusioje kalvelėje, maždaug ties Visėtiškių pilkapiu Nr. XV, buvo aptikta titnago radinių, virvučių įspaudais puoštos keramikos ir perdegusių kauliukų. 1999 metais pilkapyno aplinką žvalgė T. Ostrauskas.

Visėtiškių pilkapynas susideda iš dviejų pilkapių grupių. Pirmajai grupei priklauso pilkapiai Nr. I–VIII. Jiems būdinga tai, kad pilkapių konstrukcijoje nėra akmenų vainikų. Visi antrosios grupės pilkapiai (Nr. IX–XIV) turi netvarkingus maždaug 5–6 m skersmens akmenų vainikus. Paskutinis pilkapis (Nr. XV) supiltas kiek nuošaliau, bet pagal įrangą artimas pirmosios grupės pilkapiams. Pilkapyno planas ir pilni pilkapių aprašymai pateikti V. Kazakevičiaus straipsnyje šiame leidinyje.

Keramikos rasta visuose tyrinėtuose pilkapių sampiluose (lent. 1), tačiau jos kiekis atskiruose pilkapiuose labai skyrėsi: vienuose pilkapiuose puodų šukės skaičiuojamos šimtais, kituose rasta vos kelios. Visuose pilkapiuose vyrauja keramika su granito trupiniais molio masėje; šukių su smėlio ar augalinėmis priemaišomis rasta labai nedaug.

Pirmojoje pilkapių grupėje pilkapiuose Nr. I–III ir VII keramikos rasta labai mažai. Pirmuose trijuose pilkapiuose rasta po keletą neornamentuotų puodų sienelių fragmentų, kai kurie neryškiai brūkšniuotais paviršiais. Pilkapyje Nr. VII aptikti du gana smarkiai atlošti į išorę profiliuoto puodo pakraštėliai (pav. 4:5). Netoli pilkapio Nr. VII rastas didelis šukių lizdas (T. Ostrausko tyrinėjimai). Beveik visos šukės priklausė vienam puodui neryškiai brūkšniuotu paviršiumi,

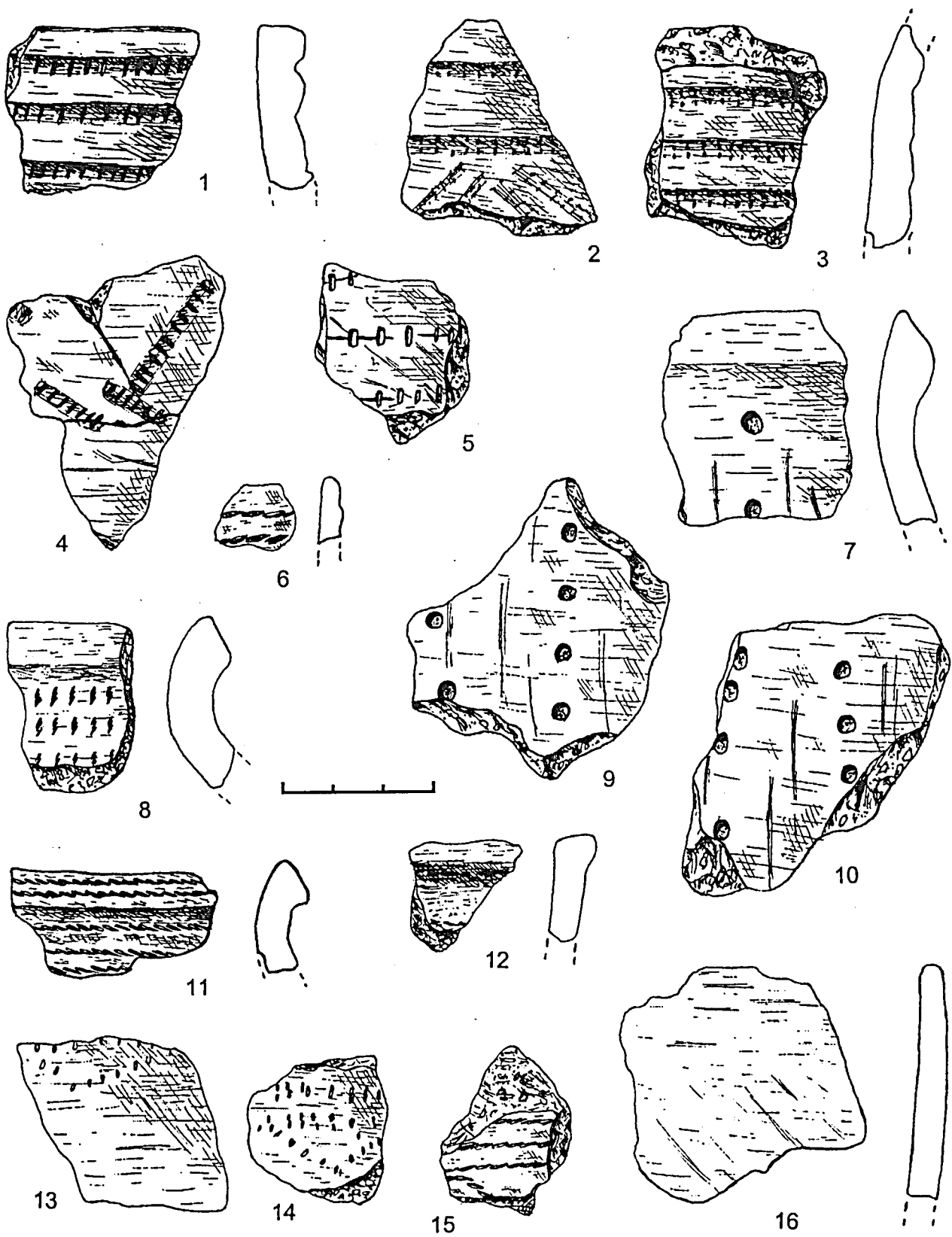
Pilkapio Nr.	Akmenų vainikas	Griautinių kapų skaičius	Degintinių kapų skaičius	Degintiniai kauliukai	Šukių skaičius	Min. puodų skaičius	Titnago radinių skaičius
I		1		X	7	1	
II		1		X	2	1	
III		1		X	5	1	2
IV					27	4	10
V					245	5	8
VI				X	183	10	4
VII			1	X	2	1	
VIII		6		X	98	5	4
IX	X	4			12	1	
X	X	13		X	10	2	2
XI	X	12	1	X	9	1	
XII	X?	8		X	137	4	
XIII	X	12			6	1	
XIV	X	6			4	1	
XV				X	50	11	31
Atsitikt.							1

lengvai profiliuotu pakraštėliu ir plokščiu dugnu (pav. 5:2).

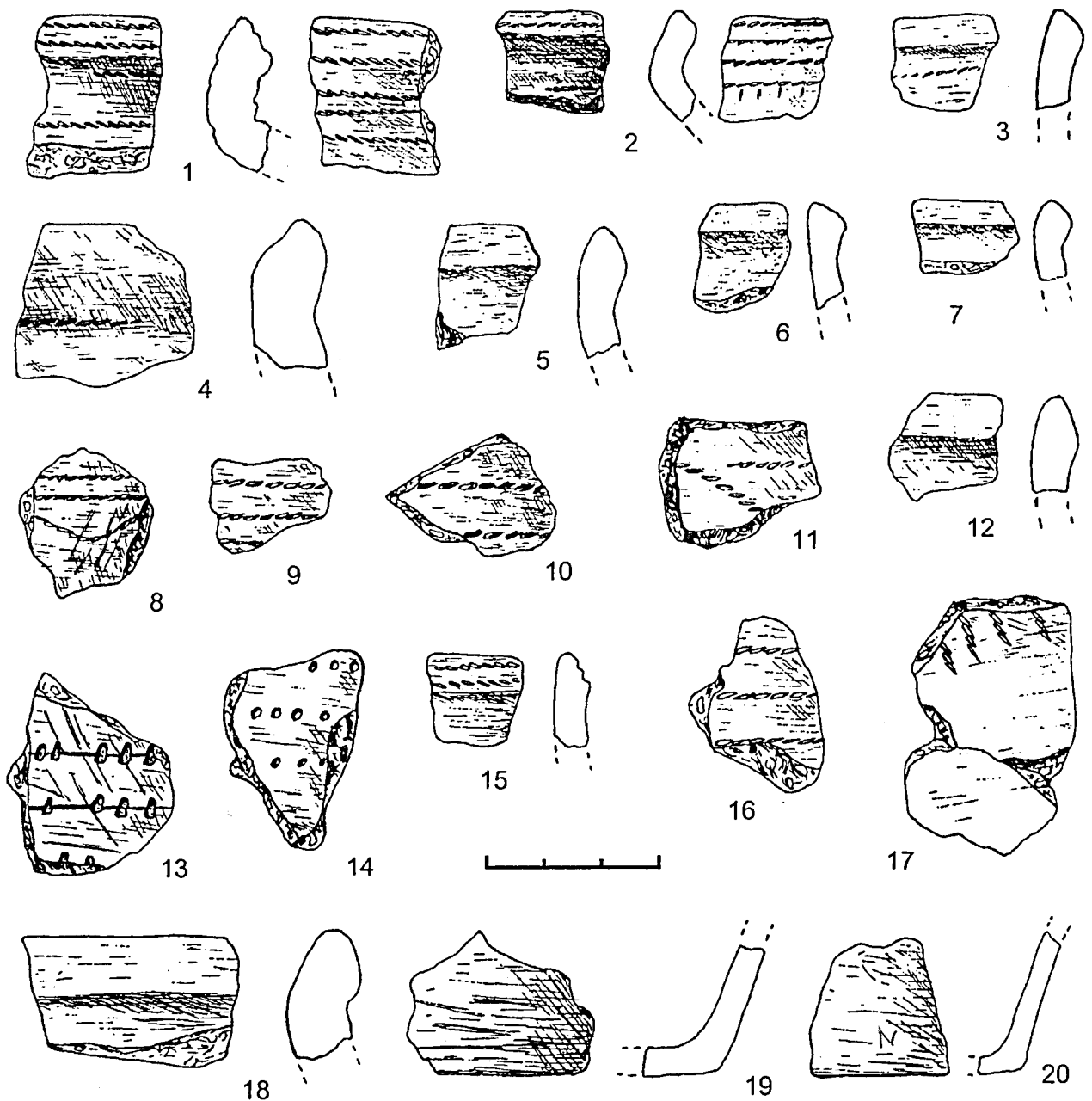
Kituose pirmosios grupės pilkapiuose rasta kur kas daugiau ir įvairesnės keramikos. Pilkapyje Nr. IV rasta šukių, priklausiusių mažiausiai keturiems skirtingiems puodams. Vienas puodas buvo tiesiu pakraščiu, jo kaklelis ornamentuotas giliomis terasinių įspaudėlių eilėmis (pav. 1:1). Be pakraštėlio, rasti dar 5 šio puodo sienelių fragmentai. Kitų trijų puodų likusios tik skirtingai ornamentuotos sienelių dalys. Vienas puodas (4 šukės) papuoštas panašiai kaip ir pirmasis – terasinėmis dvidančio įspaudėlio eilėmis. Eilės išdėstytos viršutinėje dalyje horizontaliai, žemiau įžambiai žemyn skirtingomis kryptimis (pav. 1:2–3). Trečiojo puodo rasta tik viena 12 mm storio šukė, taip pat puošta terasinėmis įspaudėlių eilėmis, tačiau jos išdėstytos įžambiai (pav. 1:4). Ketvirtasis puodas puošta la-

šo pavidalo įspaudėliais, išpaustais ant prieš tai įbrėžtų linijų (pav. 1:5). Tokią puodų puošybą galima vadinti „natų“ ornamentu.

Pilkapio Nr. V šukės priklauso mažiausiai šešioms puodams. Pilkapio pietinėje dalyje rastas didelis šukių lizdas, priklausęs puodui, papuoštam duobutėmis, išdėstytomis vertikaliomis eilėmis. Puodo pakraštys atloštas ir nusklembtas į išorę (pav. 1:7, 9–10). Iš viso šiam puodui priskirti 3 pakraštėlių fragmentai ir 33 sienelių šukės. Antrojo puodo pakraštys taip pat buvo smarkiai atloštas ir nusklembtas į išorę, jo išorinė pusė papuošta įspaudėlių eilėmis (pav. 1:8). Iš įspaudėlių pavidalo atrodo, kad ornamentavimo įrankis buvo apvyniotas plona virvute. Rasti du šio puodo pakraštėliai, nutolę vienas nuo kito per kelis metrus. Trečiasis puodas taip pat atloštu pakraščiu buvo ornamentuotas horizontaliais virvučių įspaudais. Puodo angos briauna

1 pav. Povirvelinė keramika iš Visėtiškių pilkapyno: 1-5 – iš pilkapiro Nr. IV; 7-16 – iš pilkapiro Nr. V.

2 pav. Povirvelinė keramika iš Visėtiškių pilkapyno: 1–14, 19 – iš pilkapiro Nr. VI; 15–18, 20 – iš pilkapiro Nr. VIII.

kiek priplota, taip pat papuošta virvute (pav. 1:11). Be šio pakraščio, rasti dar trys virvutėmis papuošti sienelių fragmentai, vienos šukės po virvučių eilėmis yra bangelė (pav. 1:15). Ketvirtojo puodo likęs tik mažas tiesaus pakraščio fragmentas, kurio išorė papuošta virvučių eilėmis (pav. 1:6). Penktojo puodo pakraštys taip pat tiesus, priplotas su atsikišimu į išorę (pav. 1:12). Šukės paviršius erodavęs, todėl sunku spręsti apie ornamentą. Atrodo, kad jis puoštas smulkiais įspaudėliais, nors galėjo būti ir virvutė. Sprendžiant iš molio masės, tam pačiam puodui priklausė

dvi šukės, papuoštos netaisyklingomis smulkių įspaudėlių eilėmis ir zigzagu po jomis (pav. 1:13–14). Gana giliai, jau po pilkapiro sampilu, rastas neornamentuotas tiesus pakraštėlis ir keli to paties puodo sienelių fragmentai (pav. 1:16).

Pilkapyje Nr. VI rastos šukės priklauso mažiausiai dešimčiai puodų. Keturių skirtingų puodų pakraštėliai puošti virvutėmis. Vieno pakraštys smarkiai atloštas į išorę ir kiek priplotas, briauna ir abi šukės pusės papuoštos virvelių įspaudais (pav. 2:1). Kito puodo pakraštėlis kiek plonesnis, taip pat atloštas į išorę.

Briauna ir abi pusės taip pat puoštos virvute, vidinėje pusėje po virvute dar yra išpausti smulkūs „kutai“ (pav. 2:2). Trečiojo ir ketvirtojo puodų pakraštėliai lengvai profiliuoti, papuošta tik išorinė pusė neryškiais virvutės išpaukais (pav. 2:3, 4). Be minėtų pakraščių, rasta dar 17 puodų sienelių fragmentų su virveliniu ornamentu, kai kuriose šukėse po virvučių eilėmis yra bangelė (pav. 2:8–11). Dauguma šukių su virveliniu ornamentu rasta dideliame šukių lizde kartu su neornamentuotais sienelių fragmentais. Dar trijų puodų pakraštėliai neornamentuoti, visi profiliuoti nusklembtomis į išorę briaunomis (pav. 2:5–7, 12). Rastos dvi puodo šukės, ornamentuotos „natomis“ (pav. 2:13), ir viena, papuošta smulkių badytų duobučių ornamentu (pav. 2:14). Taip pat rasti du dugnelio fragmentai, priklausę mažam plonasieniam puodeliui (pav. 2:19). Dugnelis be priedugnio, vos 4 cm skersmens, išorinis paviršius neryškiai brūkšniuotas.

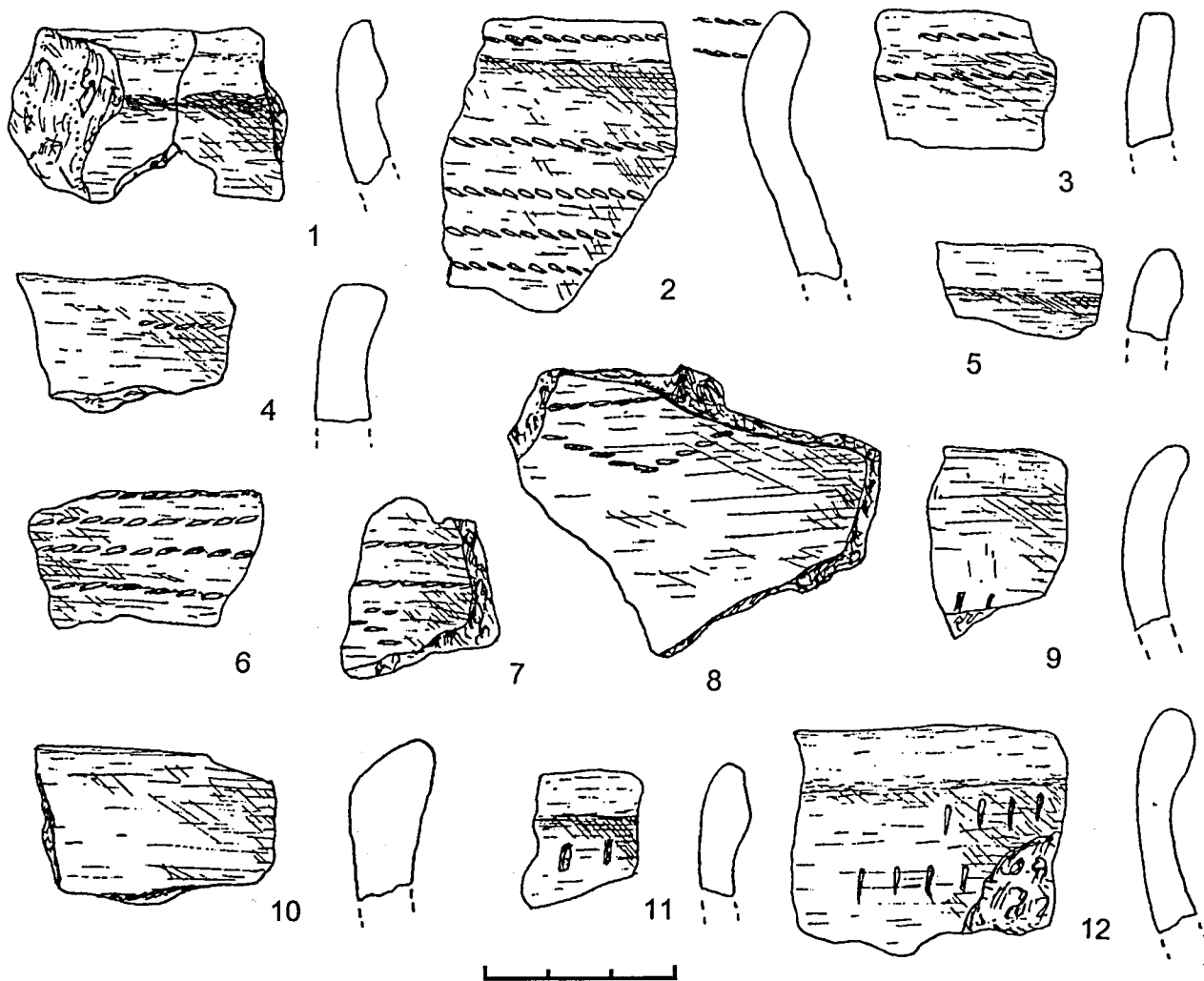
Pilkapyje Nr. VIII rasta mažiausiai penkių puodų šukių. Aptiktas lizdas šukių, priklausiusių neornamentuotam puodui tiesiu, angos link kiek plonėjančiu pakraščiu. Puodo paviršius neryškiai brūkšniuotas ties kakleliu horizontaliai, žemiau – įžambiai. Dugnelis storas, su priedugniu. Iš rastų šukių pavyko atkurti apytikslį puodo pavidalą (pav. 5:1). Taip pat rasti du kito neornamentuoto puodo profiliuoti pakraštėliai su nusklembta į išorę briauna (pav. 2:18). Virvute ornamentuotų puodų buvo mažiausiai du. Vieno pakraštėlis nežymiai profiliuotas su į išorę nusklembta briauna, papuošta virvutės išpauku (pav. 2:15). Kito puodo kur kas storesnėmis sienelėmis rastas fragmentas su virvučių „kutais“ (pav. 2:17). Be to, aptiktos dvi virvute puoštos šukės (pav. 2:16) ir plonasienio puodelio dugno fragmentas (pav. 2:20).

Labai įvairios keramikos rasta pilkapyje Nr. XV, kuris taip pat sietinas su pirmąja pilkapių grupe. Aptiktos dvi puodų šukės su augalinėmis priemaišomis. Vienos išorinis paviršius padengtas audinio atspaudu ir papuoštas apvaliomis duobutėmis (pav. 4:1). Kitos šukės išorė papuošta smulkių išpaukėlių eilėmis (pav. 4:2). Rasta viena šukė su smėlio priemaišomis molio masėje, jos išorinė pusė papuošta įraižomis, išdėstytomis horizontalia eglute (pav. 4:3). Kitų puodų molio masėje yra grūsto granito trupiniai. Vienas neornamentuotas pakraštėlis turi ant kaklelio prilipdytą nedidelį voliuką (pav. 3:1). Virvutės išpaukais papuošti trijų puodų pakraščiai. Vieno puodo pakraštys (4 fragmentai) gana ryškiai profiliuotas, briauna ir abi pusės ornamentuotos (pav. 3:2). Dviejų puodų pakraštėliai lengvai profiliuoti, ornamentuota tik puodo išorė (pav. 3:3, 4). Taip pat rastos 7 virveliniu ornamentu puoštos šukės; dvi iš jų turi bangeles (pav. 3:6–8). Dviejų puodų išorė papuošta smulkiais išpaukėliais (pav. 3:9, 11, 12). Abiejų pakraščiai atlošti į išorę, vieno pakraštys (2 fragmentai) pastorintas. Dar rasti dviejų neornamentuotų puodų pakraščiai (pav. 3:5, 10). Iš viso pilkapyje Nr. XV rasta mažiausiai vienuolikos puodų šukių.

Antrosios grupės pilkapiuose keramikos rasta nedaug, išskyrus pilkapį Nr. XII. Šiame pilkapyje aptikta daugiau kaip šimtas šukių. Vieno puodo sienelė, papuošta įraižomis, rasta kape Nr. 3 (pav. 4:6). Kito puodo pakraštys taip pat tiesus, kiek priplotas, papuoštas netaisyklinga duobute (pav. 4:4). Taip pat rasti du neornamentuotų puodų pakraštėliai (pav. 4:9, 12). Pilkapyje Nr. IX rastas profiliuotas priplota briauna pakraštėlis (pav. 4:10). Pilkapyje Nr. X rasti dviejų neornamentuotų puodų pakraštėliai (pav. 4:8, 11). Pilkapyje Nr. XI rastas aptrupėjęs puodo pakraštėlis,

2 lentelė

	III	IV	V	VI	VIII	X	XV	Atsitiktiniai	Iš viso
Antgaliai		1					3		4
Gremžtukai		1			1			1	3
Grąžteliai ir ylos		1					3		4
Ret. skeltės							5		5
Ret. nuoskalos							1		1
Skeltės		1	1				12		15
Skaldytiniai				1	1				2
Nuoskalos	2	4	7	2	1	2	10		28
Fragmentai		2		1	1				3
Iš viso	2	10	8	4	4	2	34	1	65

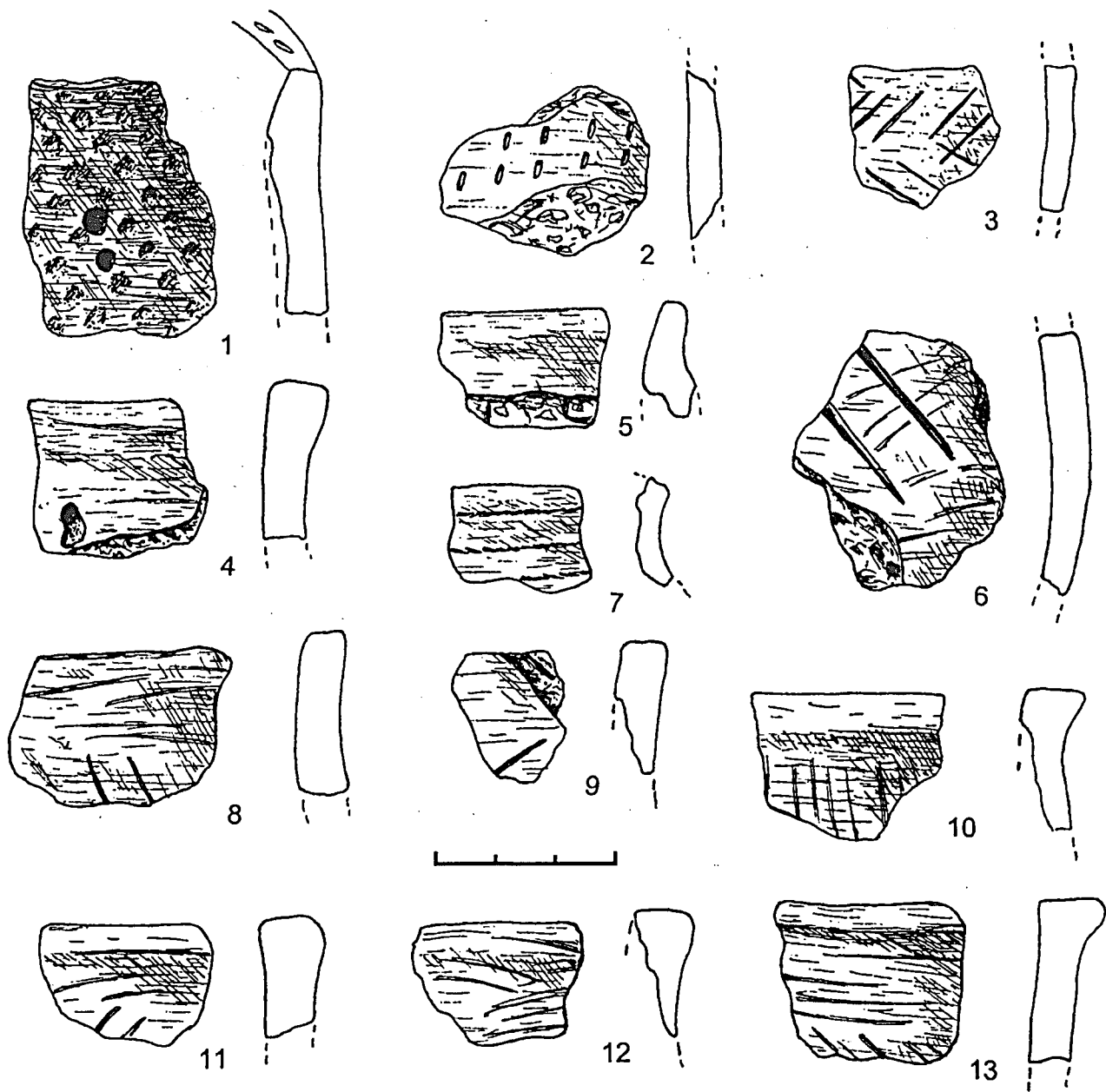
3 pav. Povirvelinė keramika iš Visėtiškių pilkapyno pilkapio Nr. XV.

lyg ir papuoštas neryškiais virvučių įspaudais (pav. 4:7). Taip pat rastas sudužęs puodelis lygintu paviršiumi, kuris aiškiai priklauso Viduriniajam ar Vėlyvajam geležies amžiui. Pilkapyje Nr. XIII rastas priplotas, su atsikišimu į išorę pakraštėlis brūkšniuotu paviršiumi (pav. 4:13). Paskutiniame pilkapyje Nr. XIV rasti tik sienelių fragmentai.

Titnago radinių aptikta daugiausia pirmosios pilkapių grupės sampiluose (lent. 2). Kolekcijoje yra santykinai daug titnago dirbinių – 26 proc. nuo viso titnagų skaičiaus. Dirbinių kiekis akmens amžiaus radinių kolekcijose, surinktose žemės paviršiuje, paprastai būna ne didesnis kaip 15 proc., o kasinėtuose paminkluose dirbinių būna dar mažiau. Pilkapyje Nr. IV rastas trikampis strėlės antgalis, pagamintas iš nuoskalos gludintu paviršiumi (pav. 6:1). Greičiausiai antgalio ruošiniui panaudota nuoskala nuskilusi nuo gludinto titnaginio kirvelio. Iš šio pilkapio kolekcijoje dar

yra gremžtukas ir grąžtelis (pav. 6:14, 9). Gremžtukai taip pat rasti pilkapyje Nr. VIII (pav. 6:13) ir ant keliuko prie pilkapio Nr. VI (pav. 6:12). Daugiausia titnagų surinkta pilkapio Nr. XV sampile. Rasti trys strėlių antgaliai: du trikampiai, vienas – rombo pavidalo (pav. 6:2, 3, 5). Lancetinius strėlių antgalius primena dvi skeltės įžambiai retušuotais galais (pav. 6:4, 10). Vienos skeltės šone yra ryškios darbo žymės, todėl funkciškai šį dirbinį reikėtų laikyti peiliu, kurio galas buvo nuretušotas pritaikyti prie įtvoros. Rastos dvi ylos su snapo pavidalo smaigaliais, jas galima interpretuoti kaip rėžklius (pav. 6:6, 7). Dauguma pilkapio Nr. XV skelčių yra taisyklingos, naudotos darbui, tarp jų yra viduriniųjų dalių su ašmenėliams būdingu nusidėvėjimu (pav. 6:18). Retušuotą nuoskalą (pav. 6:15) galima laikyti kaltelio ašmenėliu.

Visėtiškių keramiką, remiantis palyginamąja medžiaga iš kitų paminklų, galima suskirstyti į kelias skir-

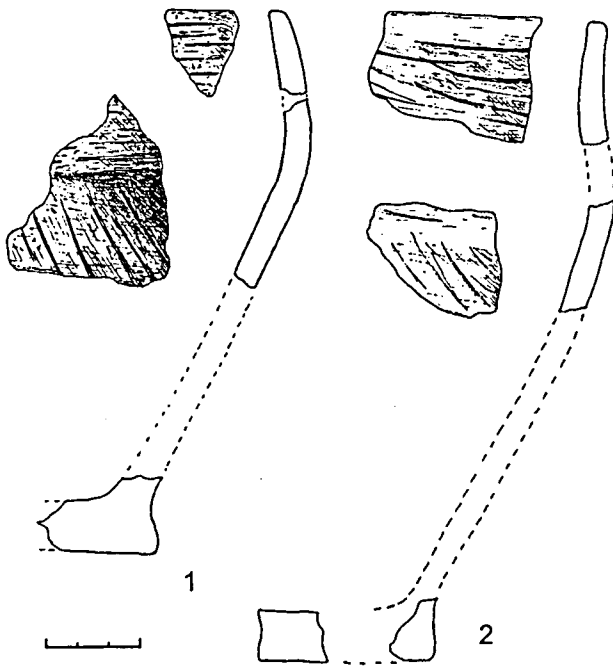

4 pav. Įvairi keramika iš Visėtiškių pilkapyno: 1–3 – iš pilkapiro Nr. XV; 4, 6, 9, 12 – iš pilkapiro Nr. XII; 5 – iš pilkapiro Nr. VII; 7 – iš pilkapiro Nr. XI; 8, 11 – iš pilkapiro Nr. X; 10 – iš pilkapiro Nr. IX; 13 – iš pilkapiro Nr. XIII.

tingos chronologijos grupės. Be abejo, ankstyviausios yra šukės su augalinėmis priemaišomis molio masėje iš pilkapiro Nr. XV. Audinio atspaudais su duobutėmis ir smulkiais išpaudėliais ornamentuoti puodai yra tipiški neolito pabaigos – Senojo žaľvario amžiaus pradžios paminklams Rytų Lietuvoje ir Rytų Latvijoje. I. Lozė keramiką, kurios paviršius padengtas audinio atspaudu, skiria į atskirą tekstilinės keramikos grupę. Tokios keramikos ji rado visuose vėlyvojo neolito – žaľvario amžiaus pradžios paminkluose (Lozė, 1979,

c. 88–91). Lietuvoje puodų šukių su tekstilės atspaudais rasta Kretuono 1-ojoje, Žemaitiškės 2-ojoje gyvenvietėse. A. Girininkas paminklus su tokia keramika skiria Vėlyvajai Narvos kultūrai (Girininkas, 1994, p. 15).

Atskirai reikėtų aptarti šukę su smėlio priemaišomis, papuoštą įraižomis iš pilkapiro Nr. XV (pav. 4:3). Smėlio priemaišos molio masėje vyrauja Latvijos ir Estijos gyvenviečių keramikoje, skiriamoje Rytų Pabaltijos virvelinės keramikos kultūrai (Lozė, 1979,

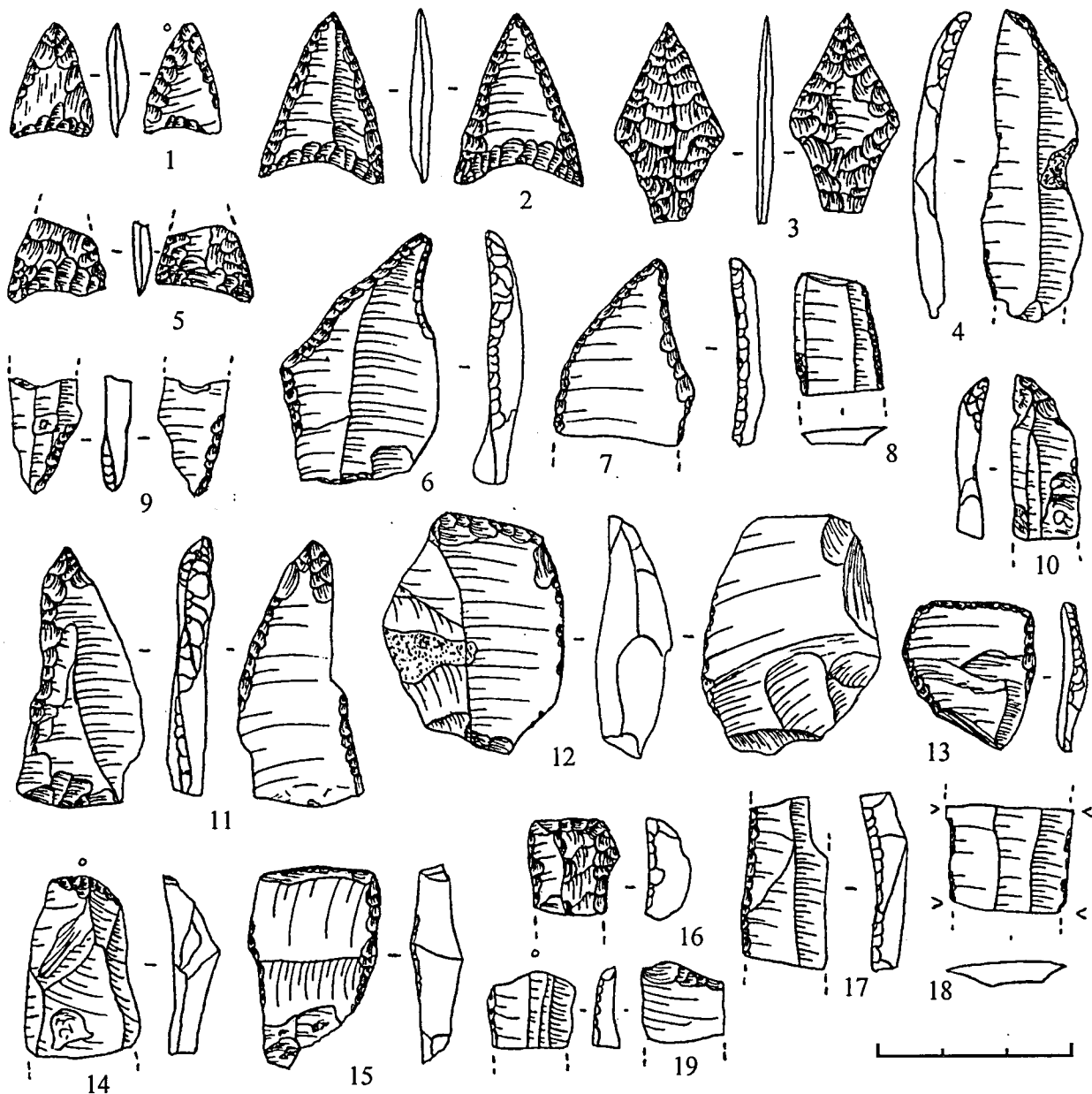
5 pav. Rekonstruoti puodai neryškiai brūkšniuotu paviršiumi: 1 – iš pilkapiro Nr. VIII; 2 – greta pilkapiro Nr. VII.

c. 94; Янитс, 1959, с. 151). Įraižų ornamentas yra vienas būdingiausių šiems paminklams. Įraižomis puoštų taurių su smėlio priemaišomis molio masėje yra Biržulio apyežerio Virvelinės keramikos kultūros gyvenvietėse. Visėtiškėse, netoli pilkapiro Nr. XV, Jaros upės slėnio terasos pakraštyje, aptiktas kultūrinis sluoksnis, kuriame vyravo keramika su smėlio priemaišomis molio masėje (T. Ostrausko 1999 m. žvalgomųjų kasinėjimų duomenys). Šurfuose rasti vien neornamentuoti sienelių fragmentai gana ryškiai brūkšniuotu paviršiumi abiejose pusėse. Platesni šios gyvenvietės tyrinėjimai parodytų, ar tikrai šioje vietoje buvo įsikūrusi Rytų Pabaltijo virvelinės keramikos kultūros gyvenvietė.

Atskirą keramikos grupę sudaro puodai su grūsto granito priemaišomis molio masėje, kurių paviršius ornamentuotas arba puodų pakraštėliai atlošti ir nusklembti į išorę. Tokios keramikos rasta penkiuose pirmosios grupės pilkapiuose (Nr. IV, V, VI, VIII ir XV). Antrojoje pilkapių grupėje jai su išlygomis galima priskirti vos kelias šukes. Keramikos su mineralinėmis priemaišomis ornamentikoje vyrauja virvelių įspaudai. Dažniausiai virvučių įspaudai juosia puodų kaklelius, neretai jais papuošta puodo briauna ir vidinė kaklelio pusė. Po horizontaliai juosiančiais puodo kaklelių virvučių įspaudais dažnai būna bangelė arba „kutai“. Panašiai išdėstyti įspaudėlių ornamentai – po įspaudėlių cilėmis sudaryti zigzagai arba trikampiai. Šiai ke-

ramikai taip pat būdingi „natų“ ir terasinių įspaudėlių ornamentai. Formaliai šią keramiką būtų galima skirti Virvelinės keramikos kultūrai, tačiau palyginus ją su virveline keramika iš Jaros 1-osios gyvenvietės A sluoksnio, pastebimi ryškūs skirtumai. Apskritai, Jaros keramikoje randami visi bruožai, būdingi Pamarų kultūros paminklams, žinomiems iš Šventosios 1A sluoksnio, Nidos ir Biržulio ežero baseino. Pamarų kultūrai būdingos amforos, puodai su rumbais ir taurės tiesiais pakraštėliais puoštose tik išorėje virvelių įspaudų cilėmis arba įraižomis, išdėstytomis horizontalia eglute. Kitų ornamentikos elementų pasitaiko labai retai. Visėtiškių keramikoje sutinkama kur kas daugiau ornamentikos elementų, įvairesnis ir ne toks tikslus ornamentikos elementų išdėstymas. Visėtiškėse nerasta amforų ir puodų su rumbais, tačiau atrasta indų su atloštais ir į išorę nusklembtais pakraščiais. Visi šie bruožai verčia manyti, kad Visėtiškių keramika chronologiškai yra vėlyvesnė už Pamarų kultūros paminklus. Savo morfologiniais bruožais ir ornamentika ji yra artimesnė Tšineco–Sosnicos–Komarovo kultūrinės srities gyvenviečių keramikai. Pietų Baltarusijos paminkluose galima rasti visus Visėtiškių keramikai būdingus elementus – atloštus ir nusklembtus į išorę puodų pakraštėlius, virvelinę, „natų“ ir įspaudėlių ornamentiką. Pietų Baltarusijos paminklus M, Krivalcevičius skiria Rytų Tšineco kultūrai ir juos datuoja II tūkstantmečio pr. Kr. antruoju-trečiuoju ketvirčiais, t. y. Viduriniu žalvario amžiumi (Крывальцевич, 1995, с. 28). Mano nuomone, panašiai reikėtų datuoti ir Visėtiškių keramiką. Dėl šios keramikos kilmės didesnių abejonių nekyla: vyraujanti virvelinė ornamentika aiškiai rodo ryšius su Virvelinės keramikos kultūra. Beje, neabejotiną Virvelinės keramikos kultūrų įtaką Tšineco–Sosnicos kultūrų susiformavimui pažymi visi apie tai rašę tyrinėtojai. Atsižvelgiant į tai, Visėtiškių keramiką galima būtų vadinti povirveline (postvirveline).

Povirvelinės keramikos terminą Lietuvos archeologinei medžiagai pritaikė A. Butrimas, kalbėdamas apie Žemaičių aukštumos žalvario amžiaus paminklus. Šiam laikotarpiui jis priskyrė medžiagą iš Gaigalynės 2-osios gyvenvietės ir datavo ją II tūkstantmečio pr. Kr. antrąja puse (Kunskas, Butrimas, 1985, p. 77). Rytų Lietuvoje povirvelinei keramikai reikėtų skirti dalį Kretuono 1-osios gyvenvietės A sluoksnio puodų. Tyrimų autorius iš pradžių datavo šį sluoksnį (kaip ir Jaros 1A gyvenvietę) III tūkstantmečio pr. Kr. pabaiga ir priskyrė jį Virvelinės keramikos kultūrai (Girininkas, 1990, p. 105). Atlikus tolesnius tyrinėjimus, Kretuono 1A sluoksnis pradėtas sieti su Tšineco kultūros įtaka (Girininkas, 1998, p. 9). Povirveliniu laikotarpiu, matyt, reikėtų datuoti ir keramiką iš Pakre-

6 pav. Titnago radiniai iš Visėtiškių pilkapyno: 1, 9, 14 – iš pilkapio Nr. IV; 2–5, 6–8, 10, 11, 15–19 – iš pilkapio Nr. XV; 12 – prie pilkapio Nr. VI; 13 – iš pilkapio Nr. VIII.

tuonės gyvenvietės 1A sluoksniu. Vakarų Lietuvoje povirvelinei keramikai būdingų bruožų (atloštas ir nusklemtas į išorę pakraštėlis, „natų“ ornamentas) galima pastebėti Duonkalnio gyvenvietėje (Butrimas, 1985, pav. 26, 27). Povirvelinės keramikos galima rasti Pietų Lietuvos bei Užnemunės tyrinėtų gyvenviečių medžiagoje. Latvijoje virvute ir „natomis“ puoštos keramikos rasta ankstyvųjų piliakalnių sluoksniuose (Graudonis, 1989, pav. XXXVIII, XXXIX), virvute puoštų šukių rasta Kivutkalnio kapinyne, kuris datuojamas II tūkstantmečio pr. Kr. antrąja puse (Денисова,

Граудонис, Гравере, 1985, с. 45). Kivutkalnio kapinyno radiniai jau daug kuo artimi Brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalnių medžiagai. Visi šie duomenys rodo, kad paminklai su povirveline keramika Rytų Lietuvoje gyvavo laikotarpiu nuo Vėlyvosios Narvos kultūros sunykimo iki Brūkšniuotosios keramikos kultūros susiformavimo, t. y. II tūkstantmečio pr. Kr. viduryje – antrojoje pusėje. Iki šiol buvo manoma, kad šį laikotarpį reprezentuoja tik Žaliosios-Bratoniškių tipo paminklai su neornamentuota, neryškiai brūkšniuotu paviršiumi keramika (Luchtanas, 1992, p. 59–61).

Povirvelinė keramika chronologiškai vienlaikė su Tšineco–Sosnicos kultūrinės srities paminklais ir su Fatjanovo kultūra, gyvavusia Volgos–Okos tarpupyje.

Abiejose pilkapių grupėse rasta šukių lygiu ir neryšiai brūkšniuotu paviršiumi nuo neornamentuotų puodų tiesiais ar lengvai profiliuotais pakraščeliais. Tokios neišraiškingos keramikos tiksliau datuoti neįmanoma; dalis jos galėjo būti vienlaikė su povirveline keramika, kita dalis, matyt, – vėlyvesnė ir sietina su Brūkšniuotosios keramikos kultūra.

Nesunku pastebėti, kad daugiausia titnago dirbinių aptikta kaip tik tuose pilkapiuose, kuriuose susidurta su povirveline keramika. Tokie titnago dirbiniai, kaip plokščiai retušuoti strėlių antgaliai, ylos retušu suformuotais snapo pavidalo smaigaliais, būdingi Vėlyvojo neolito ir žalvario amžiaus pradžios paminklams. Šiuo laikotarpiu paplito ir gludintų kirvelių naudojimas, apie kurių buvimą liudija strėlės antgalis iš pilkapio Nr. IV. Pilkapio Nr. XV titnago radiniai aiškiai rodo, kad buvo naudota skeltinė dirbinių gamybos technika. Rytų Lietuvos neolito pabaigos – žalvario amžiaus pradžios paminklams būdinga nuoskalinė technika, todėl Visėtiškių skelčių chronologija nėra aiški.

Verta panagrinėti aplinkybes, kuriomis Visėtiškių keramika pateko į pilkapių sampilus. Deja, vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą, remiantis turimais duomenimis, neįmanoma, todėl aptarsime keletą galimybių. Pirmoji galimybė – keramika nėra susijusi su pilkapiais, o pateko į juos iš greta buvusios gyvenvietės kultūrinio sluoksnio. Žvalgant pilkapyne aplinką, kultūrinis sluoksnis aptiktas tik terasos pakraštyje greta pilkapio Nr. XV. Šiame pilkapyje rasta vėlyvosios narviškos, virvelinės ir povirvelinės keramikos, taip pat gana daug įvairių titnago radinių. Todėl prielaida, kad bent jau dalis radinių pateko iš greta buvusios gyvenvietės, atrodo pagrįsta. Tiesa, gyvenvietėje rasta keramika su smėlio priemaišomis, todėl tik platesni gyvenvietės kasinėjimai leistų nustatyti jos sąsajas su pilkapio medžiaga.

Jeigu keramika į pilkapius pateko iš kultūrinio sluoksnio, pirmosios pilkapių grupės radinius tektų vertinti kaip atskirą kompleksą, nes nuo pilkapio Nr. XV juos skyrė gana didelis atstumas. Žvalgant pirmosios grupės pilkapių aplinką, ryškesnio kultūrinio sluoksnio aptikta nebuvo, neskaitant didelio vieno puodo šukių lizdo greta pilkapio Nr. VII. Tiesa teritorijos į šiaurę nuo pirmosios pilkapių grupės paviršius nustumdytas įrengiant žuvivaisos tvenkinius, todėl gyvenvietė galėjo būti visiškai sunaikinta. Kad keramika patekusi iš gyvenvietės, spėja ir V. Kazakevičius, nes kai kurios šukės buvo rastos giliai, jau po sampilu. Pilkapiuose su povirveline keramika aptikta ir titnago skaldos, kurią vargu ar galima laikyti įkapėmis.

Kita galimybė – keramika yra susijusi su laidojimu pilkapiuose ir buvo naudota kaip įkapė arba laidojimo apeigų metu. Galima pateikti keletą argumentų šiai prielaidai pagrįsti. Pirma, pilkapių sampiluose rasta kompaktiškų šukių lizdų, priklausiusių vienam puodui; perklostytuose sluoksniuose šukių lizdai paprastai nesutinkami. Antra, pilkapiuose, kuriuose buvo daug povirvelinės keramikos ir titnago radinių, dažnai nerasta nei kapų, nei kokių nors metalinių įkapių (žr. lent.). V. Kazakevičiaus nuomone, pilkapiai galėjo būti supilti, tačiau juose laidota nebuvo. Gal įtikimesnė prielaida, kad pilkapiuose dėl nedėkingos aplinkos griautiniai palaidojimai visiškai sunyko, o metalinių įkapių arba nebuvo (tai būdinga šio laikotarpio laidojimo paminklams), arba jos buvo išgrobstytos. Pilkapiuose rasta ir degintinių kauliukų, kurie gali būti iš suardytų degintinių kapų.

Nepriklausomai nuo to, ar povirvelinė keramika susijusi su pilkapiais ar ne, kyla klausimas, kada Visėtiškių pilkapiai buvo supilti. Didesnių abejonų nekyla kalbant apie antrosios grupės pilkapius. Visi jie turi daug panašių bruožų: akmenų vainikai, didelis griautinių kapų skaičius, kapų aplinkoje aptinkama akmenų (akmenų paskirtis neaiški, galima spėti, kad jie naudoti kapo vietai pažymėti). Kapų įkapes V. Kazakevičius datuoja VII–XIII amžiais. Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, kad antrosios grupės pilkapiai buvo supilti apie VII a. ir juose buvo laidojama iki pat XII a. Atrodo, kad ši pilkapių grupė galėtų būti etaloniiniu sėlių genties laidojimo paminklu.

Kiek kitaip yra su pirmosios grupės pilkapiais. Jie skiriasi ne tik savo įranga, bet ir kapų skaičiumi pilkapiuose: keturiuose pilkapiuose palaidojimų neužfiksuota, kituose keturiuose rasta tik po vieną kapą, kurių nei vienas neturi datuojamų įkapių, ir tik pilkapyje Nr. VIII rasti 6 griautiniai kapai, kurie sprendžiant pagal įkapes priklausė sėliams. Šie duomenys verčia manyti, kad pirmoji pilkapių grupė supilta anksčiau už antrąją, o sėlių bendruomenė laidojimui panaudojo tik vieną šios grupės pilkapį.

Teoriškai galima spėti, kad pilkapiai su povirveline keramika (Nr. IV, V, VI, VIII ir XV) galėjo būti supilti dar žalvario amžiuje. Apie šio laikotarpio kapus Lietuvoje ir aplinkiniuose kraštuose duomenų beveik nėra. Viduriniojo žalvario amžiaus Tšineco–Sosnicos kultūrinėje srityje susiduriama su didele laidojimo papročių įvairove: laidojama ir pilkapiuose, ir plokštiniuose kapinyuose, naudota kūno kremacija ir inhumacija. Įkaps dažniausiai buvo keraminiai indai, akmeniniai dirbiniai, dažniausiai kirviai ir titnaginiai strėlių antgaliai, kartais bronziniai dirbiniai (Артемченко, 1987). Visėtiškėse laikotarpio įkapėmis galėtume laikyti kai kuriuos povirvelinius puodus, gal

titnaginius strėlių antgalius ir bronzinį strypelį nusmailintais galais iš pilkapio Nr. V.

Pilkapiai be povirvelinės keramikos, kuriuose rasta po vieną kapą, greičiausiai supilti ne anksčiau kaip Ankstyvojo geležies amžiaus laikotarpiu, nes pilkapio Nr. III kape rastas geležinio dirbinio fragmentas. Artimiausia analogija reikėtų laikyti Garsenės pilkapį Pietų Latvijoje, kuriame rasti 4 griautiniai kapai, datuojami ankstyvuju geležies amžiumi. Vienintelės šių kapų įkapės – puodai brūkšniuotu paviršiumi (Šnore, 1977). Galima dar pridurti, kad šiuo laikotarpiu būta įvairių laidojimo papročių, tačiau Lietuvos teritorijoje vyravo kremacija ir laidojimas urnose.

Reikia pasakyti, kad Visėtiškių pirmosios grupės tyrinėjimo duomenys leidžia tik labai hipotetiškai nustatyti pilkapių supylimo laiką. Gali būti, kad palyginti neišraiškinga, išblaškyta pilkapių medžiaga yra ne vien natūralaus sunykimo pasekmė. Atrodo, kad dar priešistoriniais laikais pilkapius yra aplankę kapų plėšikai. Netiesiogiai apie tai liudija neanatominėje padėtyje rasti pilkapio Nr. III kapo griaučiai. Senojo geležies amžiaus pilkapių plėšimas Rytų Lietuvoje užfiksuotas Eitulionyse (Bliujus, 1983, p. 34), Maisiejūnuose ir kituose pilkapynuose. Įdomu tai, kad antrosios grupės pilkapiuose rasta sraiginė įvija (kapo aplinkoje) ir apyrankė datuojamos atitinkamai Ankstyvuju ir Senuoju geležies amžiais. Vargu ar šie daiktai galėjo patekti į pilkapius atsitiktinai, greičiausiai juos reikėtų vertinti kaip kapų plėšikų laimikį. Tikėtina, kad būtent po sėlių apsilankymo pirmosios pilkapių

grupės kapai buvo sunaikinti, nes paspartėjo griaučių nykimo procesas ir šiaip jau nedėkingoje jiems išlikti aplinkoje.

Apibendrinant Visėtiškių pilkapyno tyrimų rezultatus galima konstatuoti, kad penkiuose pilkapiuose aptikta dar menkai pažįstamos povirvelinės keramikos. Pagrindiniai šios keramikos bruožai yra tokie: molio masei naudotos mineralinės priemaišos – įvairaus stambumo smulkintos uolienos trupiniai. Puodams būdingi atlošti, nusklembti į išorę pakraštėliai. Ornamentikoje vyrauja virvučių įspaudai, taip pat sutinkami smulkių įspaudėlių, terasinių įspaudėlių ir „natų“ ornamentai. Povirvelinėje keramikoje, atrodo, išnyko amforos ir kitokie indai su ašėlėmis ar rankenėlėmis, būdingi ankstyviesiems virvelinės keramikos paminklams. Be Visėtiškių, Rytų Lietuvoje tokio tipo keramikos žinoma tik iš Kretuono 1A ir Pakretuonės 1A sluoksnių. Povirvelinė keramika tikriausiai buvo vienas iš Brūkšniuotosios keramikos kultūros formavimosi elementų. Yra nemaža tikimybė, kad dalis pirmosios grupės pilkapių buvo supilta bendruomenės naudojusios šią keramiką. Kiti šios grupės pilkapiai supilti greičiausiai Ankstyvajame geležies amžiuje ir turėtų būti siejami su Brūkšniuotosios keramikos kultūra. Gali būti, kad su šiuo laikotarpiu susijusi ir dalis neornamentuotos keramikos brūkšniuotu paviršiumi. Pilkapyno ir jo aplinkos tyrimai parodė, kad Jaros ežero mikrorajonas yra vienas perspektyviausių tiriant kultūrinius procesus, vykusius II tūkstantmetyje pr. Kr.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Bliujus A., 1983 – Eitulionių pilkapynas // Muziejai ir paminklai. 1983. T. 5, p. 31–40.

Brazaitis Dž., Ostrauskas T., 2000 – Žvalgomieji tyrinėjimai Visėtiškių pilkapyno aplinkoje 1999 m. // ATL 1998–1999 metais. 2000, p. 10–11.

Butrimas A., 1985 – Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (Janapolės apyl., Telšių r.). Archeologiniai tyrimai // LA. 1985. T. 4, p. 30–49.

Girininkas A., 1977 – Šiaurės rytų Lietuvos akmens amžiaus paminklai (1. Jaros I neolito (III tūkstantmetis prieš m. e.) gyvenvietė) // MADA. 1977. T. 4(61), p. 77–91.

Girininkas A., 1978 – Šiaurės rytų Lietuvos akmens amžiaus paminklai (2. Jaros II vidurinio neolito (III tūkstantmetis prieš m. e.) gyvenvietė) // MADA. 1978. T. 4(61), p. 63–72.

Girininkas A., 1990 – Kretuonas. Vidurinis ir vėlyvasis neolitas // LA. 1990. T. 7.

Girininkas A., 1994 – Baltų kultūros ištakos. Vilnius, 1994.

Graudonis J., 1989 – Nocietinātās armetnes Daugavas lejteccē. Rīga, 1989.

Kunskas R., Butrimas A., 1985 – Biržulio ežero krantų ir akmens amžiaus gyvenviečių kaita holocene // LA. 1985. T. 4, p. 66–79.

Luchtanas A., 1992 – Rytų Lietuva I tūkst. pr. m. erą // LA. 1992. T. 8, p. 56–85.

Šnore E., 1977 – Arheologiskie izrakumi Gārsenē // Materiāli par arheologu un etnogrāfu 1976. gada ekspedīciju darba rezultātiem. Rīga, 1977, lpp. 62–63.

Артеменко И. И., 1987 – Культуры позднего бронзового века южной полосы лесов Европейской части СССР // Археология СССР. Эпоха бронзы лесной полосы СССР. 1987, с. 106–119.

Денисова Р., Граудонис Я., Гравере Р., 1985 – Кивуткалнский могильник эпохи бронзы. Рига, 1985.

Крывальцэвіч М.М., 1995 – Помнікі тшцінецкага часу на поўдні Беларусі // Гістарычна археалагічны зборнік. 1995. Т. 5, с. 3–32.

Лозе И., 1979 – Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины. Рига, 1979.

Янитс Л. Ю., 1959 – Поселения эпохи неолита и раннего металла в приустье р. Эмайгы. Таллин, 1959.

THE BRONZE AGE MATERIALS FROM VISĖTIŠKĖS BURIAL MOUNDS AND THEIR ENVIRONS

Džiugas Brazaitis

Summary

The appearance of the Corded Ware Culture in the East Lithuania and its role in the process of formation of Bronze Age cultures is still controversial question at the present stage of research. Therefore, every archaeological site with cord decorated ceramics is of a great value for investigations of the cultural transformations during Neolithic–Bronze Age transition in the East Lithuania. The investigations of the Iron Age Visėtiškės burial mounds provide rather big amount of decorated pottery and flint artifacts, what definitely originates from much older times. The task of this article is to present those materials and to determinate its chronology and cultural affiliations.

Visėtiškės burial mounds were investigated by V. Kazakevičius in 1985–1988. The situation of the site and full descriptions of mound construction is presented in the article of V. Kazakevičius in this volume. The site consists of two groups of the mounds. The mounds of the second group (No. IX–XIV) had inner stone circle constructions and large number of graves. According to the grave goods, this group of mounds is dated from 7th to 12th centuries AD. The first group of barrows had not any inner stone constructions. Four barrows contained only one burial without temporally diagnostic grave goods. Burial remains were not recorded at all in the other four mounds. Only in the barrow No. VIII gave 6 inhumations with typical Iron Age artifacts were found. The dating of the first group of mounds remains rather unclear.

The main part of decorated ceramics and flint artifacts was discovered in the filling soil of 5 mounds (No. IV, V, VI, VIII and XV) of the first group. Two potsherds tempered with organic matter most likely belongs to the Late Narva Culture (Fig. 4:1, 2). Textile impressions and small oblong pit marks are most common decoration types of this culture in the East Lithuania and Latvia. The single potsherd tempered with sand bearing diagonal incisions (Fig. 4:3) is typical for the Corded Ware Culture materials.

The most attention was paid at decorated pottery tempered with crushed granite (Fig. 1–3). The vessels of

this ceramics in many cases had specific shaped rims with outer edge of rim cut downwards. Despite prevailing cord decoration, this pottery differs from the Corded Ware Culture materials known from Jara 1 A dwelling site situated close to Visėtiškės. Pottery from Visėtiškės have more various elements of decoration and richer designs. Similar features can be observed in Southern Belorussian sites assigned to East Trzciniec Culture of Middle Bronze Age. It is the reason why the decorated ceramics from Visėtiškės are named “a post-corded ware pottery”. The post-corded were materials also known from Kretuonas 1A and Pakretuonė 1A sites in the Eastern Lithuania. Communities with post-corded ware pottery existed in the Eastern Lithuania during the period from decline of the Late Narva Culture to the beginning of Stroked Pottery Culture, i. e. middle – second half of the 2nd millennium BC. Until now this period in the East Lithuania was represented only with not decorated Žalioji–Bratoniškės type pottery. Flint artifacts (Fig. 6) are discovered together with post-corded ware pottery and represent common tool types for the Late Neolithic – Early Bronze Age times.

The last group of pottery with smooth or slightly stroked surface (Fig. 4:4–13; 5) is difficult to date. Probably, the part of this pottery might be contemporaneous with post-corded ware pottery, while another part might be considered as Iron Age material.

The circumstances of the occurrence of post-corded ware pottery in the burial mounds also are discussed in this article. The recorded data do not provide clear solution of this problem. One of possibilities is that pottery gets into the filling soil of the mounds from the cultural layers of the dwelling sites. The trial excavations around the burial mounds have indicated the presence of the cultural layer only on the edge of Jara river terrace close to mound No. XV. The variability of materials from this mound supports the evidence that at least the part of materials is connected with the dwelling site. However, there is strong evidence, that post-corded ware pottery is connected with declined inhumations of the Bronze Age.

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Post corded ware pottery from Visėtiškės grave mounds: 1–5 – mound No. IV; 7–16 mound No. V.

Fig. 2. Post corded ware pottery from Visėtiškės grave mounds: 1–14, 19 – mound No. VI; 15–18, 20 – mound No. VIII.

Fig. 3. Post-corded ware pottery from Visėtiškės grave mounds No. XV.

Fig. 4. Pottery from Visėtiškės grave mounds: 1–3 – mound No. XV; 4, 6, 9, 12 – mound No. XII; 5 – mound

No. VII; 7 – mound No. XI; 8, 11 – mound No. X; 10 – mound No. IX; 13 – mound No. XIII.

Fig. 5. Reconstruction of pots with slightly stroked surface: 1 – from mound No. VIII; 2 – close to mound No. VII.

Fig. 6. Flint artifacts from Visėtiškės grave mounds: 1, 9, 14 – mound No. IV; 2–5, 6–8, 10, 11, 15–19 – mound No. XV; 12 – close to mound No. VI; 13 – mound No. VIII.

Translated by Džiugas Brazaitis

МАТЕРИАЛЫ БРОНЗОВОГО ВЕКА ИЗ КУРГАННОГО МОГИЛЬНИКА ВИСЕТИШКЕС И ЕГО ОКРУЖЕНИЯ

Джюгас Бразайтис

Резюме

Распространение культуры шнуровой керамики в Восточной Литве и ее роль в становлении культур бронзового века остается спорным вопросом из-за сравнительно скудной источниковой базы. В этой связи каждый памятник с керамикой со шнуровым орнаментом является важным для исследования культурных преобразований в переходном периоде от неолита к бронзовому веку. При исследовании курганного могильника железного века в Висетишкес было обнаружено довольно большое количество орнаментированной керамики и кремневых находок, которые определено относятся к более древнему времени. Цель настоящей статьи – представить эти материалы и определить их хронологию и культурную принадлежность.

Курганный могильник Висетишкес исследовал В. Казакиявичюс в 1985–1988 годах. Полное описание расположения курганов и их конструкций дается в статье В. Казакиявичюса, помещенной в этой книге. Могильник состоит из двух групп курганов. Все курганы второй группы (№ IX–XIV) имеют в своей конструкции каменные венцы и отличаются большим количеством погребений. Судя по погребальному инвентарю, курганы относятся к VII–XII вв. н.э. В первой группе курганов каменные конструкции отсутствовали. В четырех курганах обнаружено по одному погребению, без какого-либо датирующего погребального инвентаря. В четырех других курганах этой группы погребений вовсе не обнаружено и только в кургане № VIII вскрыто 6 труположений с типичным погребальным инвентарем железного века. Датировка первой группы курганов остается неясной.

Большая часть орнаментированной керамики и кремневого инвентаря была обнаружена в насыпях 5 курганов (№ IV, V, VI, VIII и XV) первой группы.

Два черепка с органическими примесями в глиняном тесте скорее всего относятся к Поздненарвской культуре (рис. 4:1, 2). Оттиски текстиля и мелкие вкрапления являются типичным орнаментом этой культуры в Восточной Литве и Латвии. Единственный черепок с примесями песка, орнаментированный диагональными нарезками (рис. 4:3), типичен для культуры Шнуровой керамики.

Основное внимание обращено на орнаментированную керамику с примесями размельченного гранита в глиняном тесте (рис. 1–3). Сосуды этой керамики во многих случаях имеют специфический, отогнутый и усеченный снаружи венчик. Несмотря на доминирующий шнуровой орнамент, эта керамика существенно отличается от материала культуры шнуровой керамики, известного из поселения Яра 1 А, расположенного рядом с могильником Висетишкес. Керамика из Висетишкес отличается морфологическими особенностями и более богатой и разнообразной орнаментикой. Схожие черты наблюдаются в керамике из памятников Южной Белоруссии, которые относятся к Восточно-Тшинецкой культуре Среднего бронзового века. Это обстоятельство послужило поводом определения керамики из Висетишкес как постшнуровой. Постшнуровые материалы в Восточной Литве также известны из поселений Крятуонас 1 А и Пакрятуоне 1 А. Общество с постшнуровой керамикой в Восточной Литве существовало в периоде между исчезновением Поздненарвской культуры и становлением культуры Штрихованной керамики, т. е. середина – вторая половина 2 тыс. до н.э. До сих пор предполагалось, что этот период представляет только неорнаментированная керамика типа Жалей-Братонишкес. Кремневые находки (рис. 6) обнаружены вместе с постшнуровой керамикой;

типы кремневых орудий характерны для позднего неолитического – раннебронзового времени.

Последнюю группу керамики с гладкой или с неярко штрихованной поверхностью (рис. 4:4–13; 5) датировать сложно. Скорее всего, часть этой керамики одновременна с постшнуровой; другая часть, возможно, является более поздней.

В статье также охарактеризовываются обстоятельства, при которых постшнуровая керамика попала в насыпи курганов. Имеющиеся данные не позволяют определенно решить этот вопрос, а лишь дают возможность сделать несколько

предположений. Первое предположение – эти находки могли попасть в насыпи из культурного слоя, расположенного рядом поселения. При раскопках разведывательного характера вокруг могильника культурный слой обнаружен только на краю террасы реки Яра возле кургана № XV. Разнообразие материала этого кургана подтверждает предположение, что, по крайней мере, часть находок связана с поселением. Однако, есть много оснований предполагать, что постшнуровая керамика может быть связана с несохранившимися труположениями бронзового века.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Постшнуровая керамика из курганного могильника Висетишкес: 1–5 – курган № IV; 7–16 курган № V.

Рис. 2. Постшнуровая керамика из курганного могильника Висетишкес: 1–14, 19 – курган № VI; 15–18, 20 – курган № VIII.

Рис. 3. Постшнуровая керамика из курганного могильника Висетишкес, курган № XV.

Рис. 4. Постшнуровая керамика из курганного могильника Висетишкес: 1–3 – курган № XV; 4, 6,

9, 12 – курган № XII; 5 – курган № VII; 7 – курган № XI; 8, 11 – курган № X; 10 – курган № IX; 13 – курган № XIII.

Рис. 5. Реконструкция сосудов с неярко штрихованной поверхностью курганного могильника Висетишкес: 1 – курган № VIII; 2 – рядом с курганом № VII.

Рис. 6. Кремневые находки из курганного могильника Висетишкес: 1, 9, 14 – курган № IV; 2–5, 6–8, 10, 11, 15–19 – курган № XV; 12 – рядом с курганом № VI; 13 – курган № VIII.

Перевел Дзюгас Бразайтис

Džiugas Brazaitis
Lietuvos istorijos institutas,
Kražių g. 5, LT-2001 Vilnius, tel. 61 49 35.